

Komentar in karta: 2/41

SLA V147B.01 'ognjišče'

Vlado Nartnik

1. Gradivo

Za pomen 'kraj, prostor z nezavarovanim ognjem, navadno v kuhinji', knj. *ognjišče (t)*, se v narečjih največ uporablja leksem *ognjišče* (s predložno zvezo *na ognjišču*), tudi kar *ogenj* (s predložno zvezo *na ognji*) ali enkratna izpeljanka *ognjič*, ter *kurišče*. Obsežno družino sestavljajo z naglasnimi premiki pogojeni odgovori *isteje* (z enkratno predložno zvezo *na istejah*), *steje*, *isti*, *istje*, *istnik*, *vesteje*, *mesteje* (z enkratno predložno zvezo v *mestejah*), *medesteje*, *mojisteje*, *mitsteje*, *islje*, *medislje*, *posteje*, *osteje*, *gostejnik* in *jestanje*, s tem da so *mesteje* po SSKJ 'odprtina pred kuriščem kmečke peči'. Manj pogosto sta zlasti na severu zapisana leksema *zid* (s predložno zvezo *na zidu*) in *pozad*. Izposojenke zastopajo poimenovanja *fogolar* in *fokolar* na zahodu ter *komen* in *flašter* na vzhodu.

2. Morfološka analiza

ogenj < *ogń-b 'ogenj'

na ognji < *na ogń-i ← *na 'na' + *ogń-b

ognjič < *ogń-it-b

ognjišče < *ogń-išč-e

na ognjišču < *na ogń-išč-u ← *na 'na' + *ogń-b

kurišče < *kur-išč-e ← *kur-i-ti 'kuriti'

isteje < *(j)*ěst-ěj-ę* 'ustje peči'

na istejah < **na (j)ěst-ěj-a-xb* ← *na 'na' + *(j)*ěst-ěj-ę*

steje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*

isti, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*

istje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*

istnik, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*

vesteje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*, morda z naslonitvijo na predlog oz. predpono **vь(n)* 'v'

mesteje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*, morda z naslonitvijo na predlog oz. predpono *međi 'med'

v *mestejah*, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje* + **vь(n)* 'v'

medesteje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*, morda z naslonitvijo na predlog oz. predpono *medь

mojisteje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*

mitsteje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*, morda z naslonitvijo na predlog oz. predpono *medь 'med'

islje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*

medislje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*, morda z naslonitvijo na predlog oz. predpono *medb 'med'

posteje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*, morda z naslonitvijo na predlog oz. predpono *po 'po'

osteje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*, morda z naslonitvijo na predlog oz. predpono *o 'o'

gostejnik, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*, morda z naslonitvijo na predlog oz. predpono *o 'o' s protezo **g-*

jestanje, nejasno, verjetno v zvezi z *isteje*, morda z naslonitvijo na samostalnik *stěn-a* 'stena'

zid < *zid-ь 'zid'

na zidu < **na zid-u/-ě* ← *na 'na' + *zid-ь

pozad < *po-zad-ь ← morda *zid-ti 'z glino mazati in oblikovati'

jama < *jam-a 'jama'

črna kuhinja < **čьrn-a-j-a (kuxyń)-a* ← *čьrn-ь 'črn' + stvnem. *kuhhina* 'kuhinja'

hajcinga < *(*xajcing*)-*a* ← nem. *Heizung* 'kurjava, ogrevanje'

kebel < *(*кьбьл*)-*ь* ← stvnem. *kubil* 'vrč'

flašter < *(*flaštr*)-*ь* ← srvnem. *pflaster* 'obliž, malta, tla, pod'

fokolar < *(*fokolař*)-*ь* ← it. *focolare* 'ognjišče'

fogolar < *(*fogolař*)-*ь* ← furl. *fogolâr* 'ognjišče'

žbatafur < *(*žbatafuř*)-*ь* ← furl. *sbatì* 'vreči, zalučati' + *fūr* 'ven'

komen < *(*комьн*)-*ь* ← srgr. *kaminos* 'peč, ognjišče'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *kebel* v T031, *žbatafur* v T103, *hajcinga* v T415 in *jama* v T362 ter *fokolar* v T056.

Kot enkratnica z *ognj-* je kartiran leksem *ognjič* v T057.

Kot enkratna predložna zveza z *ogenj* je kartiran leksem *na ognji* v T383.

Kot enkratna predložna zveza z *zid* je kartiran leksem *na zidu* v T029.

Kot enkratna predložna zveza z *mesteje* je kartiran leksem *v mestejah* v T228.

Kot enkratna predložna zveza z *isteje* je kartiran leksem *na istejah* v T321.

Kot enkratnice z *-ěst-* so kartirani leksemi *isti* v T147, *posteje* v T175, *gostejnik* v T183, *mitsteje* v T220, *istnik* v T246, *medesteje* v T319, *mojisteje* v T332, *medislje* v T341 in *islje* v T342.

Kot tretji odgovor so z znakom za komentar kartirani odgovori *ognjišče* v T057, *na ognjišču* v T078, *mesteje* v T227 in *jestanje* v T327.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *ješa* 'kovaško ognjišče' v T202 in *gašper* v T368.

4. Uporabljena dodatna literatura

Baš 1984; Cevc – Primožič 1988; ÈSSJa 9 1983; Karlovšek 1939; Ledinek Lozej 2015; Novak 1960; Ramovš 1997; Sedej 1989; SEL 2004; Uzenjova 2004

5. Primerjaj

SLA V146B.01 *kuhinja* (2/23), V147A.01 *peč* (2/40), V146A.01 *štedilnik* (2/39);
OLA: /; ALE: /; ALI: /; ASLEF: /; SDLA-SI: /; HJA: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Ognjišče je odprt, s kamni ograjen prostor pri tleh (v naravi ali v stavbi, tj. v hišnem tipu *ognjiščnica*), za stopnico dvignjena kamnita ploščad ob steni z dimnikom in napo (v t. i. *kaminski kuhinji*), do miznega horizonta dvignjeno in v prostor obrnjena odprta kamnita ali opečna ploščad, postavljena na lesene ali zidane noge ali polni podstavek, ali ob del stene pri kurišču v krušno peč prislonjena ožja kamnita ali iz opeke pozidana ploščad, postavljena na dva zidana podstavka, ki oklepata *podpeček* za pepel ali drva (v t. i. *črni kuhinji*). Prav tako do miznega horizonta dvignjeno ognjišče z zaprto pečjo s *klobukom* v istem prostoru je značilno za *dimnice*, večinoma enoprostorna bivališča in delovišča (npr. v čevljarski obrti) ter občasna hranilišča kokoši s piščanci in drugih odraščajočih živali (npr. pujskov). Na odprtih, v prostor pomaknjenih ognjiščih so delno pripravljali hrano in kuhali, tam je bil pogosto na *ciganu* privezan tudi bakren kotel (v zahodni Sloveniji). Na ožjih kamnitih ognjiščih so ponavadi hrano le delno pripravljali, kuhali pa so v peči. Po prvi svetovni vojni so ognjišča množično odpravljali in jih nadomeščali z zidanimi štedilniki. V zahodni in severni alpski Sloveniji so se razširili v (kuhinjski) prostor pomaknjeni zidani štedilniki, z ožjo stranico prislonjeni ob zid z dimnikom, v karavanško-kobanskem hribovju pa velike zidane peči za kuho in peko s kurjenjem v veliki beli hiši/kuhinji, ki so v bistvu lokalni tehnološki nasledek nekdanjih peči z ognjiščem v kobanski (črni) dimnici. Ognjišča talnega horizonta so še danes občasno v rabi pri taborjenjih in podobnih bivanjih na prostem in so prepoznavna sestavina nekaterih interesnih združenj (taborniki, skavti).

Prim.: Cevc 1984; Pavel 1931; SEL 2004; Šarf 1964; Vilfan 1970

7. Skica

